

Una responsabilitat històrica i una necessitat bàsica: el *Diccionari enciclopèdic de medicina*. A propòsit de la primera jornada sobre el projecte DEMCAT

Fèlix Bosch, M. Antònia Julià, Miquel Porta, Oriol Ramis, Joan Sala, Judith Usall, Lúdia Vázquez, Odette Viñas

Direcció editorial. Projecte DEMCAT. Barcelona.

Nota: el DEMCAT és un projecte conjunt de l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears (ACMSCB), de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), d'Enciclopèdia Catalana, SAU i del Centre de Terminologia TERMCAT.

Durant 2016 la Direcció editorial del projecte ha estat formada per Oriol Ramis (OR) i Odette Viñas (OV) com a codirectors, Fèlix Bosch (FB), M. Antònia Julià (MAJ) com a coordinadora terminològica, Miquel Porta (MP), Joan Sala (JS), Judith Usall (JU), i Lúdia Vázquez (LV) com a coordinadora general.

Introducció

La terminologia mèdica en català té una llarga tradició que es remunta a l'edat mitjana. Tot i que, com la llengua catalana en general, s'ha vist obstaculitzada per les circumstàncies polítiques, s'ha mantingut viva en tota ocasió que ha estat possible. En els oasis de llibertat i, de manera especial, en el període democràtic actual, l'esforç per assignar a la terminologia científica en ciències de la salut el paper que li correspon ha estat cabdal per mantenir la nostra llengua plenament actualitzada i implicada en el desenvolupament i el progrés. Tot i així, un primer missatge que voldríem transmetre, i del qual probablement no tothom és conscient, és que la terminologia mèdica en català, tal com estan les coses actualment, pot perdre una oportunitat, una excel·lent oportunitat de consolidar la bona feina feta fins als nostres dies i de completar la modernització del llenguatge de la medicina en català. Si no l'aprofitem hi ha el risc, fins i tot, de perdre força i retrocedir. I per això caldrà actuar amb la participació i l'ajut de tothom.

El títol d'aquest article destaca dos temes centrals: una responsabilitat històrica i una necessitat bàsica, actual i de futur. Quant al primer, la responsabilitat és el fil conductor que vertebrava aquest article. En relació amb el segon, la necessitat de disposar de terminologia mèdica en català, és clarament contrastable que a Catalunya, malgrat les moltes dificultats actuals, l'assistència i la recerca biomèdiques despunten en la majoria d'indicadors disponibles¹. Centres assistencials, docents i de recerca catalans encapçalaven posicions destacades en les classificacions na-

cional i internacionals². A més, en el territori català es concentren de manera preferent parcs científics i empreses de recerca biomèdica, ja siguin farmacèutiques, biotecnològiques o d'altres àmbits afins. Com que en totes aquestes institucions es produeix activitat biomèdica d'alt nivell, es necessiten eines molt diverses per desenvolupar-la i, indubtablement, una de les primordials és la llengua, que molt sovint és la catalana. Una llengua que s'empra en el dia a dia, en la pràctica clínica, en reunions i congressos científics i per a redactar els diferents documents i publicacions científiques, que també és molt necessària als mitjans de comunicació.

En aquesta realitat, la pregunta és: disposem d'una terminologia catalana adequada, actualitzada i accessible per a desenvolupar les nostres activitats professionals en aquest entorn assistencial i científic biomèdic? Des del nostre punt de vista, sí; però és un 'sí' condicionat. Ningú dubta de les exemplars iniciatives que van donar-se durant el segle passat fruit de la voluntarietat d'il·lustres metges com Corachan, Casassas, Alsina, Foz, Ramis i tants altres; gràcies a ells avui disposem del *Diccionari enciclopèdic de medicina*, conegut popularment amb l'acrònim DEM. D'una manera força variable, aquestes iniciatives van disposar del suport d'institucions com el Col·legi de Metges, l'Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears (ACMSCB), l'Enciclopèdia Catalana o l'Institut d'Estudis Catalans (IEC)³. I a partir de 1985 s'hi ha de sumar la tasca feta pel Centre de Terminologia TERMCAT en la normalització dels termes catalans de la medicina i altres ciències de la salut.

Fins aquí, doncs, estaria justificada la necessitat d'un diccionari mèdic català, si bé caldria afegir que aquesta necessitat no ho és tot. Els autors i autores d'aquest article assumim també la responsabilitat històrica de donar continuïtat a la tasca altruista dels professionals que ens han precedit i creiem que és una obligació de molts compartir aquesta responsabilitat, que es reclama al títol de l'article.

De tota manera, la situació actual del DEM mereix

Correspondència: Fèlix Bosch
Societat Catalana Diccionari Enciclopèdic de Medicina
Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears
C/ Major de Can Caralleu, 1-7
08017 Barcelona
Adreça electrònica: noudemcat@gmail.com

una profunda reflexió. Pensem que aquesta reflexió està condicionada per l'entorn de la terminologia mèdica catalana, que molt probablement cal imprimir un nou plantejament al DEM i, a més, cal una molt forta empenta al projecte que el sustenta avui dia. La influència d'altres llengües, principalment l'anglès i el castellà, i els paradigmes canviants de la tecnologia creen una situació compromesa per a la nostra llengua, relegant-la a perdre pistonada i deixant-la en certa mesura als hàbits d'ús per grups reduïts de persones. Les persones que durant aquests darrers anys ens hem implicat en la iniciativa que descriu aquest article ens adonem que cal cercar la manera de revertir aquesta situació de risc per al futur de la terminologia mèdica en català. I la manera de fer-ho proposem que sigui a través del projecte DEMCAT, dedicat a l'actualització i posada al dia del DEM, que vam presentar molt recentment⁴ i del qual donarem les dades actuals a continuació. Farem també referència al profitós debat que va tenir lloc en la 1a Jornada de Reflexió Estratègica, el juny de 2016.

Abans de continuar, convé aclarir que quan en aquest text es parla de terminologia mèdica es fa en el sentit més ampli, que inclou tots els termes de l'entorn biomèdic i sanitari que abasten l'assistència, la recerca, l'acadèmia i la gestió. Per tant, el DEMCAT no sols conté termes estrictament mèdics, sinó que pretén incorporar també termes d'altres àmbits entorn de les ciències de la salut i de la vida.

Origen del projecte

Del DEM se'n van publicar dues edicions impreses, una el 1990 i l'altra el 2000. Just entremig, el 1995, es va llançar una edició digital en CD-ROM que va donar lloc el 2003 a la primera edició en línia. I posteriorment, després de negociacions i gestions liderades pels doctors Joaquim Ramis i Màrius Foz, el 2013 se'n va publicar una actualització posterior gràcies a la col·laboració de noves institucions que es van incorporar al projecte³⁻⁶.

Les gestions d'aquest nou projecte de remodelació del DEM, iniciades el 2007, van culminar finalment el 2015 amb la signatura d'un conveni conjunt entre l'ACMSCB, l'IEC, la Fundació Enciclopèdia Catalana i el Centre de Terminologia TERMCAT, amb la voluntat de replantejar quin hauria de ser el nou DEM, adaptat a la realitat del segle XXI. En les tasques d'actualització i revisió de les dades es va comptar amb la col·laboració continuada i la implicació del Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya³.

En aquest llarg procés, la iniciativa de renovació, convertida en projecte, passa a denominar-se DEMCAT (*Diccionari Enciclopèdic de Medicina en Català*), amb el lideratge de dos dels autors d'aquest escrit (OR i OV). D'una manera resumida, entre el 2011 i el 2012 es van dur a terme tres actuacions globals: la migració de les dades digitals, l'adaptació de la informació per a adequar-la a una estructura de base de dades terminològica i la classificació temàtica dels termes del diccionari³. La Figura 1 representa l'evolució cronològica dels diccionaris mèdics catalans a través de la història, des del primer *Diccionari de medicina* del Dr. Manuel Corachan fins l'actual diccionari DEMCAT. Serà a partir del 2014 quan el projecte DEMCAT es consolida amb una direcció editorial formada per tots els signants d'aquest article que, a més de les institucions ja esmentades, rep també el suport de la Fundació Dr. Antoni Esteve.

A l'article precedent publicat a *Annals de Medicina*⁴ es poden trobar més detalls sobre l'origen i l'evolució del projecte DEMCAT. Aquí només s'afegiran els avenços principals assolits entre 2015 i 2016. La Taula 1 resumeix els principals esdeveniments durant aquest període, als quals cal afegir-hi tot el treball terminològic de base, que ha continuat posant al dia el DEMCAT. Entre aquesta tasca terminològica caldria destacar una primera fase durant l'any 2015, en què es va iniciar la revisió de la terminologia corresponent a tres àmbits de les ciències de la salut: immuno-

DEM: *Diccionari enciclopèdic de medicina*.

DEMCAT: nou diccionari en línia i nou projecte del DEM en català.

FIGURA 1. Evolució cronològica i característiques dels diccionaris mèdics en català a través de la història

TAULA 1. Principals esdeveniments^a del projecte DEMCAT durant 2015 i 2016

Data	Esdeveniment	Comentaris
5 de gener de 2015	Creació de la Societat Catalana del DEMCAT (SocDemcat) dins l'ACMSCB	Es crea la Societat Catalana del Diccionari Enciclopèdic de Medicina com una entitat jurídica pròpia de suport i gestió del DEMCAT i integrada dins de l'ACMSCB ⁷
5 de gener de 2015	Desenvolupament d'un corrector ortogràfic sobre termes mèdics	Aquest corrector dona aplicabilitat als principals termes mèdics que puguin ser emprats en els centres assistencials, i és adaptable a programaris per a l'edició de textos
19 de maig de 2015	Presentació oficial pública del DEMCAT a la sessió de cloenda del curs 2014-2015 de l'ACMSCB	OV i OR presenten per primera vegada i de manera pública el projecte DEMCAT a tots els assistents a l'acte ⁸
20 de maig de 2015	Llançament de la primera edició del DEMCAT en línia Posada en marxa del portal DEMCAT Llançament del twitter del projecte	Després que el 2013 aparegués la segona edició en línia del DEM, tres anys després es posa en marxa la primera edició del DEMCAT en línia ⁹ i s'inaugura el nou portal DEMCAT ¹⁰ Amb el nom d'usuari @noudemcat
15 de juliol de 2015	Constitució del Comitè Científic de Farmacologia	Primera reunió amb 20 professionals per a establir la classificació de treball i l'arbre de camp de les fitxes de farmacologia ¹¹
16 de setembre de 2015	Publicació del treball sobre estandardització de les entrades relatives a fàrmacs en el marc del nou diccionari mèdic català	Meritxell Guardiola, desenvolupa el seu TFG ¹² que també presenta al 36º Congreso de la Sociedad Española de Farmacología, a València ¹³
15 d'octubre de 2015	Constitució del Consell Científic del DEMCAT	Es van aplegar 35 persones representants de 27 societats científiques, la filial de l'Anoia, l'IULATERM i un representant del País Valencià ¹⁴
4 de gener de 2016	Primera publicació sobre el projecte DEMCAT	A la revista <i>Annals de Medicina</i> es publica per primera vegada un article detallat sobre el DEMCAT, diccionari i projecte ⁴
3 de febrer de 2016	Actualització del DEMCAT en línia	Primera actualització semestral programada del diccionari en línia DEMCAT ¹⁵
18 de juny de 2016	Organització de la 1a Jornada de Reflexió Estratègica del projecte DEMCAT	Amb la participació de 26 professionals representants de diverses institucions ¹⁶ (vegeu la llista de participants a la Taula 2)
27 de juliol de 2016	Actualització del DEMCAT en línia	Segona actualització semestral programada del diccionari en línia DEMCAT ²²

^a Entre aquests esdeveniments no s'especifica la important tasca de treball terminològic ininterromput que des de 2009 s'ha desenvolupat amb totes les entrades del DEMCAT.

logia, farmacologia i cirurgia general. L'abast d'aquesta revisió s'estén a la pertinència i l'actualització de les denominacions, els sinònims i les sigles, dels equivalents en altres llengües (castellà, anglès i francès), de les definicions i de les notes complementàries considerades rellevants¹⁷. L'existència de precedents de diccionaris específics en dos d'aquests àmbits va ser un factor decisiu per a la tria¹⁸⁻²⁰. A la Taula 1 tampoc s'inclouen els contactes informatius molt diversos que han tingut lloc a hospitals, societats científiques, col·legis professionals i a altres institucions, que han servit per donar a conèixer el projecte DEMCAT —per a més informació, podeu consultar l'apartat de notícies al web del portal DEMCAT²¹.

Canvi de paradigma

No és cap exageració que en el títol d'aquest article s'adverteixi que tenim la responsabilitat d'aprofitar l'oportunitat que té al davant la terminologia mèdica en català. En revisar els antecedents històrics del diccionari mèdic s'ha pogut constatar el pes decisiu de les accions individuals: la bona voluntat i la dedicació de molts professionals ha estat l'ànima dels primers diccionaris. Afortunadament, algunes institucions s'han afegit al projecte i hi han donat suport i continuïtat fins ara. Però els riscos continuen assetjant el nou DEM, en una etapa històrica en què el mateix concepte, la naturalesa, els formats i els usos dels diccionaris —en totes les llengües i societats del món— estan canviant significativament²³.

Tenint en compte els nous paradigmes de diccionaris mèdics del segle XXI, proposem que el nou diccionari hauria de caracteritzar-se per:

1) Estar fonamentat en una versió en línia d'accés obert. Actualment, el concepte de diccionari en paper no és abastable ni eficient. No descartem però, la possibilitat d'editar, imprimir i distribuir blocs temàtics del diccionari en determinades circumstàncies (el paper seguirà tenint el seu paper, valgui la redundància).

2) Afavorir que la versió en línia disposi de mecanismes de revisió i actualització regulars, constants i potser fins i tot continus; per exemple, quan el finançament ho permeti, a través d'un sistema pràctic de tramesa de consultes, respostes, validació (científicomèdica i lingüística) i incorporació dels canvis al diccionari. Aquestes aportacions dels professionals podrien tenir un reconeixement immaterial.

3) Estar adaptat periòdicament als patrons –actuals, canviants– de les plataformes i dispositius electrònics i a les necessitats i hàbits dels usuaris, seguint uns criteris d'homogeneïtzació tant en la forma com en el contingut i ajustats als estàndards de les classificacions documentals mèdiques internacionals.

4) Ser de fàcil accés, de manera que se'n pugui potenciar l'ús no només entre professionals de la biomedicina, sinó també entre molts altres perfils: docents, periodistes i comunicadors, documentalistes, traductors, estudiants, així com els sectors més interessats de la població general.

Aquestes serien algunes de les característiques estructurals i funcionals del nou diccionari de medicina. Tanmateix, considerem que el DEM s'ha d'inserir en tot un projecte que vagi molt més enllà i sigui més ambiciós que el diccionari mateix. És per això que proposem integrar-lo en una entitat més àmplia, que denominem el “projecte DEMCAT”. I és precisament aquest projecte el que ha de mantenir viu el DEM, convertint-lo en un diccionari en creixement continu, pràctic i fiable, entenedor i rigorós, en una font de consulta i d'aprenentatge que s'utilitzi arreu, que sigui sostenible i influent, que generi subprojectes i que es complementi amb altres eines i tecnologies d'informació i coneixement. El canvi de paradigma significa, doncs, crear un nou DEM sostingut en el projecte DEMCAT. Hi ha moltes idees i propostes al voltant d'aquest projecte; el repte és aprofitar l'expertesa del màxim nombre de professionals per donar-hi la consistència i viabilitat adequades. És bàsicament per tot el que hem exposat que vam decidir organitzar una primera jornada de reflexió, que es detalla tot seguit.

Primera Jornada de Reflexió Estratègica

Un any després de la presentació del projecte a l'ACMSCB⁸ la direcció editorial del DEMCAT va considerar oportú organitzar la 1a Jornada de Reflexió Estratègica sobre el

projecte⁹. Va tenir lloc el 18 de juny de 2016 a Barcelona sota el títol “DEMCAT. On som. Cap on volem anar?” i va comptar amb la participació de 26 professionals d'àrees molt diferents (Taula 2). L'objectiu de la trobada va ser debatre sobre el present, el futur i la sostenibilitat del projecte DEMCAT mitjançant una reunió de matí i tarda estructurada en una presentació i tres taules rodones temàtiques. A continuació s'introdueixen aquests temes, s'inclouen les preguntes prèviament definides que van servir per iniciar el debat i, finalment, es fa un resum que intenta reflectir les principals opinions i suggeriments dels assistents. Cada bloc temàtic va ser moderat per dos membres de la direcció editorial del DEMCAT.

Presentació

En la introducció de la jornada es van revisar els antecedents històrics del diccionari, s'actualitzà el projecte DEMCAT i es va presentar, de manera general, la tasca terminològica desenvolupada durant els darrers anys. S'introduí l'estructura de funcionament del DEMCAT, les seves funcions i l'estat de comptes del projecte. Després d'aquesta presentació es va donar pas als següents blocs temàtics.

Taula rodona 1: model de diccionari

S'ha estat treballant el nou diccionari enciclopèdic de medicina com una eina amb un conjunt de característiques: és rigorosa, ja que recull i defineix els termes específics del llenguatge mèdic i sanitari; és dinàmica, ja que pot ser posada al dia permanentment; vol anar més enllà d'un diccionari terminològic estàndard i oferir a l'usuari informació contextual; vol ser una obra de referència, especialitzada i validada per un procés estricte de contrast amb especialistes i professionals del sector; i, finalment, ha de ser útil per a eines ofimàtiques, estacions clíniques, preparació de documents clínics estandarditzats i, en general, qualsevol acció que millori l'ús de la terminologia mèdica catalana. Tècnicament la tasca terminològica la desenvolupa un equip, liderat des del TERMCAT (3 terminòlegs col·laboradors i MAJ com a coordinadora, durant l'any 2015), el qual compta amb assessorament científic permanent. El debat es va engegar plantejant als assistents les preguntes següents: creieu que aquest model de diccionari té sentit?; quines característiques hauria de tenir un producte d'aquest tipus?; com us imagineu un diccionari de ciències de la salut per als propers 10 anys?

Els primers comentaris durant el debat van anar en la direcció d'esmerçar molts més esforços a donar a conèixer el projecte en tots els àmbits on el DEMCAT pugui ser útil. Tot hauria de començar amb l'elaboració d'un pla professional de divulgació del projecte, recollint el que es pot oferir i a qui se li pot oferir. Les mateixes persones assistents a aquesta jornada i les institucions que representen ja podríem començar a organitzar grups de pressió respecte

TAULA 2. Assistents a la 1a Jornada de Reflexió Estratègica del Projecte DEMCAT^a

Nom i primer cognom (representació a la reunió) ^b
Carles Benet (Servei Català de la Salut, CATSALUT)
Núria Bort (Enciclopèdia Catalana)
Fèlix Bosch (DEMCAT)
Jordi Bover (TERMCAT)
Helena Brull (Departament de Salut, Generalitat de Catalunya)
Jordi Buisan (Costaisa)
Josep Espinasa (Societat Catalana de Medicina de Família)
Rosa Estopà (IULATERM, UPF)
Jaume Francí (Consorti Sanitari de Terrassa)
Meritxell Guardiola (TERMCAT)
Margarida Jansà (Hospital Clínic. Barcelona)
Francesc Macià (Hospital del Mar. Barcelona)
Cristina Miralles (Departament de Salut, Generalitat de Catalunya)
M. Antònia Julià (DEMCAT)
Ricard Molina (Societat Catalana de Medicina Intensiva i Crítica –SOCMIC-, ACMSCB)
Àlvar Net (ACMSCB)
Kenneth Planas (SOCMIC, Hospital de Sant Joan Despí Moisés Broggi)
Miquel Porta (DEMCAT)
Oriol Ramis (DEMCAT)
Mireia Reus (TERMCAT)
Cristina Ribas (Associació Catalana de Comunicació Científica)
Ariadna Rius (TICSalt)
Joan Sala (DEMCAT)
M. Mar Salazar (Societat Catalana de Documentació Mèdica)
Lídia Vázquez (DEMCAT)
Odetta Viñas (DEMCAT)

^a La jornada la va organitzar la direcció editorial del DEMCAT i va tenir lloc el 18 de juny de 2016 a Barcelona sota el títol “DEMCAT: On som. Cap on volem anar?” L’Obra Social La Caixa va cedir gratuïtament els espais del Palau Macaya on va tenir lloc la reunió i la Fundació Dr. Antoni Esteve va col·laborar en l’organització.

^b Ordenació alfabètica segons el cognom.

aquest tema, des d’entitats públiques i privades de l’entorn sanitari i de l’àmbit de la recerca biomèdica. No només se’ls hauria d’informar del projecte DEMCAT, sinó que també se’ls hauria de convèncer que el DEMCAT és el diccionari de referència. I s’hauria d’arribar als professionals mèdics, però també als professionals de la comunicació científica, la traducció, la documentació i la docència, als estudiants, les escoles i el públic en general. Això implicaria contactar amb centres i associacions diverses i convèncer-los d’inserir enllaços amb el DEMCAT en els seus portals web i intranets i, sobretot, fomentar-ne l’ús.

Respecte als continguts del diccionari es va parlar que podria ser interessant incorporar a les definicions altres elements no estrictament terminològics, com podrien ser aspectes històrics, imatges o gràfics i fins i tot so per

conèixer la correcta pronúncia dels diferents mots. Com una manera d’adequar al màxim els continguts del DEMCAT als usuaris es va recomanar pensar a oferir diferents nivells d’accés o adaptar l’accés a diferents nivells d’informació.

Si bé ningú va dubtar de les possibilitats de la plataforma en línia del DEMCAT, es va apuntar que no s’hauria de descartar del tot la possibilitat d’edicions puntuals impreses del diccionari. Es va insistir molt en la necessitat d’adaptar-lo a les millores tecnològiques, com la necessitat que sigui una eina de consulta responsiva i que es treballi en la creació d’aplicacions mòbils (d’accés al diccionari, de traducció directa, etc.), tot i que caldrà valorar-ne els pros i contres i les possibilitats viables. Finalment es va comentar que l’avançament de la tecnologia també obligaria a cercar la compatibilitat del DEMCAT amb sistemes automàtics de correcció i traducció, i amb els llenguatges de codificació i classificació en l’àmbit sanitari; fins i tot es va suggerir la possibilitat d’oferir un accés a sinònims (i antònims, si es donés el cas), en un futur.

Taula rodona 2: participació i implicació

Fins ara s’ha treballat en un projecte que serveix per al manteniment del diccionari, on aquest actua de palanca per impulsar la utilització correcta de la terminologia mèdica catalana. Per això, calen les persones que denominem “*usuaris/usuàries sensors*”, que s’encarreguen d’informar dels nous usos i possibles termes nous. D’altra banda, el projecte també requereix l’existència dels “*usuaris/usuàries promotors*”, que són persones actives que identifiquen errors i obsolescències i s’encarreguen de contribuir a mantenir la qualitat del diccionari. Es pretén que amb aquest tipus de participació es faci a tothom còmplice de la tasca de millorar la terminologia mèdica catalana. Actualment el projecte DEMCAT articula dues vies principals de participació i implicació, encara que són molt embrionàries. D’una banda, es disposa d’un sistema de relació regular amb les societats científiques de l’ACMSCB i, per altra, d’un lloc web, el portal DEMCAT, per informar i estimular la participació. Ara que el projecte està iniciant la divulgació a les xarxes socials caldria potenciar al màxim totes aquestes eines. Tal com reclamàvem en un article previ “necessitem l’ajut dels professionals que tenen la sort de sentir la dignitat de la llengua pròpia i que col·laborin amb la seva exigència ferma a reivindicar-ho en el seus llocs de treball”⁴. En aquesta segona taula rodona es van plantejar les preguntes següents: les intervencions fetes fins ara són les millors pel projecte?; se n’haurien de fer d’altres?; les eines actuals a les xarxes socials són adequades?; cal invertir més a través de les xarxes socials?

En aquest segon debat es va tornar a insistir que, primer, calia donar a conèixer el projecte DEMCAT i que, aprofitant l’avinentsa, s’haurien d’oferir col·laboracions a les diverses institucions públiques i privades. Per exem-

ple, les universitats catalanes podrien oferir estadants per treballar en el projecte DEMCAT, proposar treballs fi de grau o màster sobre terminologia mèdica (TFG, TFM) o bé altres tipus de participacions amb reconeixement universitari. Això suposaria cercar projectes conjunts de col·laboració entre institucions. Aquestes col·laboracions s'haurien de divulgar entre les diferents associacions d'estudiants d'aquí i de fora. Seria també molt recomanable internacionalitzar el projecte DEMCAT i implicar-lo en altres projectes internacionals. El pla professional de divulgació esmentat en el primer bloc del debat hauria de servir per convèncer de la participació de molts professionals en el projecte. I la millor manera de fer-ho és promouent-ne l'ús i també fent participar a tothom que hi vulgui contribuir. Aquesta aproximació hauria de discórrer paral·lela a aconseguir que el DEMCAT s'incloués als concursos públics com a diccionari de referència per a la terminologia mèdica i que es pogués vincular a les classificacions o nomenclàtors de malalties i als programaris de les històries clíniques, per exemple. I, fins i tot, més que pensar en subscripcions per tenir accés al DEMCAT (se'n parlarà a l'apartat següent), es podria plantejar a hospitals i altres institucions crear la figura del "voluntariat en terminologia" dins dels seus centres. Finalment es va suggerir la possibilitat de generar un sistema de registre al web dels professionals quan vulguin fer ús del DEMCAT, així com explorar sistemes de reconeixement (acreditació o certificació) dels participants.

Taula rodona 3: sostenibilitat econòmica

El projecte DEMCAT des del punt de vista econòmic s'ha nodrit fins ara principalment de fons públics (el Departament de Salut de la Generalitat de Catalunya i el Departament de Cultura, que proveeix el pressupost del TERMCAT), els quals s'han emprat per cobrir les despeses de l'equip terminològic i la plataforma tecnològica del projecte. També s'han aconseguit fons privats d'algunes de les entitats propietàries i de la Fundació Dr. Antoni Esteve, que bàsicament han sostingut la tasca de coordinació general i de difusió del projecte. Malgrat que la feina d'especialistes i de la direcció editorial ha estat, i continua essent, voluntària, no hem estat capaços fins ara d'assolir el finançament necessari per garantir el pressupost anual. Per acabar-ho d'agreujar, l'experiència dels darrers anys (2015-2016) ha estat negativa, a causa de l'incompliment dels compromisos de finançament públic, cosa que ens ha abocat a una situació realment crítica per al projecte i a un alentiment obligat de la feina en curs. En un article anterior ja parlàvem de "la resiliència que ha conferit el pas dels anys el procés d'elaboració del DEM, sense grans aportacions de capital i amb molta voluntat per part dels promotors i col·laboradors"⁴. Malauradament, la situació actual no ha canviat, per la qual cosa cal fer tot el que sigui

possible per canviar-la, perquè en cas contrari el risc de fallida del projecte serà malauradament imminent.

Per a cercar alternatives de canvi, en aquest tercer bloc de la jornada es van plantejar les preguntes següents: quines idees proposeu per fer sostenible el projecte DEMCAT?; només des del voluntariat, quins són els límits del desenvolupament del projecte?; quins avantatges/inconvenients pot suposar la dependència d'aportacions majoritàries de finançament públic?

Tant pel que fa referència als recursos econòmics com al recursos tècnics, tothom està d'acord que el projecte DEMCAT hauria de seguir un model mixt. Quant al finançament va quedar clar que hauria de ser tant públic com privat. La part pública hauria de constituir la base per mantenir la despesa estructural del projecte, com ara els honoraris professionals de terminòlegs contractats i de coordinació general o despeses de funcionament del lloc web, a banda de l'aportació de la dedicació de les persones del TERMCAT. En el nostre entorn s'apunta lògicament a la Generalitat de Catalunya com la institució que hauria d'aportar recursos des de diferents àrees (cultura, salut, indústria o innovació). Es va afegir també que aquesta base majoritària de finançament públic condiona que l'accés al DEMCAT hagi de ser obligatòriament obert. Això, però, no hauria de ser obstacle per poder aconseguir certs ingressos a través de serveis paral·lels, com traducció, actualització de nomenclàtors, formació, etc. No obstant això, es va insistir que el finançament públic tampoc no hauria de ser l'única font de recursos econòmics, per la qual cosa convindria fer un esforç considerable per a incrementar les aportacions privades. En aquest apartat caldria diferenciar les aportacions privades institucionals de les aportacions individuals. Les primeres podrien ser en forma de mecenatge o en forma de col·laboracions com, per exemple, per activitats específiques sobre terminologia, projectes conjunts de col·laboració o suports logístics (cessió d'espais per a activitats del DEMCAT, divulgació o altres ajuts complementaris). Dissortadament, el finançament privat actual del DEMCAT és pràcticament testimonial i insuficient, cosa que obliga a esmerçar esforços en el sentit de posar en valor el projecte i d'implicar el màxim nombre d'institucions que creïn sinergies i que es complementin econòmicament any rere any. Es proposa que, a més de mecenatges globals al projecte, s'obrin convocatòries de patrocini per a productes derivats com, per exemple, per a la preparació d'un diccionari específic o d'una aplicació de mòbil. Dins de les aportacions privades, també es va fer referència al concepte de voluntariat. És a dir, el voluntariat econòmic mitjançant la possibilitat de recórrer al micro-mecenatge, ja sigui a través de les societats científiques, col·legis professionals o, fins i tot, entre els pacients o la ciutadania en general. Això implicaria establir xarxes d'informació, explicant perfectament els tipus

d'aportacions i els sistemes de compensació que implica a nivell individual. D'altra banda, en tractar-se el DEMCAT d'un projecte amb finançament públic es fa difícil establir pagaments per ús, si bé es va suggerir l'interès de possibilitar aportacions voluntàries similars al sistema que fa servir la Viquipèdia. Potser es podria cercar un sistema comú de llicències tant públic com privat que no arribés als nivells d'una inscripció per ús sinó que fos estrictament una aportació de suport.

Finalment, reprenent el tema del voluntariat, es va parlar d'un altre dels vessants, la necessitat de recursos tècnics. Tots els assistents van estar d'acord que el model en recursos tècnics del DEMCAT, igual que passava amb el model econòmic, també hauria de ser mixt. D'una banda és indubtable la imprescindible contribució de professionals remunerats per a la direcció i coordinació del projecte, sobretot pel que fa a les tasques terminològiques bàsiques, sense descartar-ne d'altres. I, d'altra banda, es va considerar també insubstituïble i molt enriquidora la participació del "voluntariat tècnic", on també s'inclouria la proposta formulada en el debat anterior de potenciar el càrrec del voluntari en terminologia a les pròpies institucions. Es va comentar com d'important ha estat i encara és el paper del voluntariat tècnic en els diccionaris mèdics. Aquest voluntariat pot procedir de tots els nivells professionals, des de les escoles a la universitat i altres institucions. Es va recordar que precisament el voluntariat és la millor font d'alta motivació. Això sí, caldria cercar mecanismes per poder donar valor a aquest voluntariat i vehicular-lo adequadament. Per acabar aquest darrer debat es van plantejar altres possibles models per aconseguir ingressos: explotar el lloc web del DEMCAT amb anuncis de mútues o altres institucions, acordar subscripcions conjuntes entre societats i DEMCAT, organitzar cursos de formació per a hospitals i universitats, i també aconseguir i oferir beques en projectes de finançament públic o privat.

Propers passos

Una vegada revisats els antecedents dels diccionaris mèdics en català, havent introduït el projecte heretat del DEM i havent resumit la 1a Jornada de Reflexió Estratègica sobre el projecte DEMCAT, seria el moment d'establir els propers objectius per assolir a partir d'aquest moment i mirant el futur. A la introducció comentàvem els riscos que representaria deixar passar les oportunitats que tenim al davant, sobretot per manca de suports econòmics i institucionals (i segurament també empresarials) potents i estables al llarg dels propers anys. Sembla clar que cal un canvi d'orientació, acompanyat per una empenta molt més decidida. El canvi de plantejament creiem que l'estem assolint tots els actors implicats amb la definició del projecte DEMCAT, que inclou el nou DEM i que afortunadament ja ha generat els primers fruits: la versió en línia del DEMCAT, que es va

actualitzant semestralment des de la primera publicació⁹. Però també ens cal l'empenta. L'evolució del *Diccionari enciclopèdic de medicina* no pot seguir depenent només d'iniciatives i voluntats individuals com fins ara. Cal una estructura sòlida i estable que lideri i consolidi el projecte, un compromís dels professionals i les institucions per participar en el DEMCAT i, sobretot, que tothom el consideri l'eina de referència, l'utilitzi i n'aconselli la utilització en el dia a dia. Cal revifar el foc del projecte i la millor manera de fer-ho serà aconseguint recursos que n'assegurin la qualitat i continuïtat. I quan parlem de les aportacions dels professionals no sols estem pensant en aquells de l'entorn biomèdic (assistencials, investigadors i docents), sinó també en professionals de la comunicació, traductors, documentalistes, estudiants, docents d'altres àrees, escriptors i la ciutadania en general. Hem d'entendre el DEMCAT com una eina de tothom i en la qual ha de participar tothom.

A la Taula 3 s'inclouen els principals objectius tant del diccionari com del projecte DEMCAT, en el que, com hem dit, s'engloba. Es tracta d'objectius actuals, alguns d'ells sorgits de la Jornada de Reflexió i d'altres establerts directament des de la direcció editorial. Podria entendre's com una declaració d'intencions, els possibles passos per seguir i els punts per abordar a partir de les aportacions de la Jornada. Per una banda, es descriuen aquells aspectes relacionats amb el diccionari, els seus continguts i forma. D'altra banda, es detallen una sèrie d'objectius orientats a la divulgació del projecte i, finalment, els objectius orientats a afavorir la participació i la sostenibilitat. S'ha inclòs també un setè i darrer grup d'objectius generals, més difícils d'integrar en els apartats anteriors.

Per acabar, cal remarcar que, al marge dels grans temes polítics i socials que afecten el nostre país, individualment i col·lectivament podem fer molt més del que estem fent pel llenguatge mèdic en català. Per assolir els objectius del projecte DEMCAT cal l'ajut de moltes més persones i el suport de més institucions, empreses i organitzacions socials. Quan revisàvem la història de la terminologia mèdica fins a l'actualitat conclouïem que tenim una responsabilitat molt gran, perquè –com advertíem en la introducció–, si se segueix com fins ara, la terminologia mèdica catalana pot deixar passar una gran oportunitat d'avançar significativament. Si volem mantenir viva la nostra llengua i defensar el bon ús de la terminologia mèdica en el nostre dia a dia –en un món actual tan dinàmic i interdependent–, ens hi hem d'implicar tots plegats molt més. Les paraules, que el Dr. Màrius Foz va pronunciar com a President del Setzè Congrés de Metges i Biòlegs de Llengua Catalana el 29 d'octubre de l'any 2000 al Palau de la Generalitat de Catalunya, són completament vigents i ens serveixen per esperonar el projecte DEMCAT: «El futur del Diccionari enciclopèdic de medicina depèn de tots nosaltres, d'una gran tenacitat, d'una il·lusió col·lectiva, i

TAULA 3. Objectius actuals relacionats amb el diccionari i el projecte DEMCAT^a

Sobre el format DEMCAT	<ol style="list-style-type: none"> 1. Seguir optimitzant la plataforma en línia 2. Plantejar la possibilitat d'incloure-hi figures i gràfics 3. Oferir diferents nivells d'accés als continguts 4. Potenciar millores tecnològiques: possibles aplicacions per a mòbils 5. Proposar temes o subtemes susceptibles per a un format imprès
Sobre el contingut DEMCAT	<ol style="list-style-type: none"> 6. Continuar les tres línies d'actualització terminològica: cirurgia, farmacologia i immunologia 7. Seleccionar noves subàrees/disciplines mèdiques a desenvolupar 8. Proposar subproductes/subprojectes de futur dins del DEM 9. Explorar possibles serveis lingüístics: correcció, traducció, etc. 10. Analitzar la possibilitat d'un sistema d'accés a sinònims mèdics
Sobre les possibilitats de col·laboració	<ol style="list-style-type: none"> 11. Concretar i engegar la proposta TicSalut 12. Concretar propostes de col·laboració IULATERM-UPF 13. Establir projectes de col·laboració amb altres universitats 14. Oferir línies de recerca en terminologia 15. Cercar col·laboracions amb altres institucions 16. Compartir cursos de formació en terminologia mèdica 17. Internacionalitzar el projecte DEMCAT
Sobre la divulgació del projecte	<ol style="list-style-type: none"> 18. Definir un pla de divulgació 19. Definir una proposta de publicacions 20. Preparar un document informatiu que posi en valor el projecte i defineixi què ofereix i a qui oferim el DEMCAT 21. Editar un vídeo divulgatiu 22. Contactar amb persones i institucions: presentar el projecte i potenciar l'ús del DEMCAT 23. Comprometre més institucions: logos i enllaços DEMCAT des d'Internet
Sobre la participació en el projecte	<ol style="list-style-type: none"> 24. Plantejar si cal mantenir o ampliar l'estructura de persones que treballen actualment en el projecte 25. Implicar el màxim nombre de col·laboradors/res 26. Implicar el màxim nombre d'institucions 27. Estimular més usuaris/usuàries "sensors" 28. Impulsar més usuaris/usuàries "promotors" 29. Potenciar i donar valor al voluntariat en general i al voluntariat d'especialistes 30. Crear la figura del voluntari en terminologia a les institucions 31. Investigar sistemes d'acreditació o de certificació 32. Replantejar i adequar l'estructura organitzativa del projecte 33. Ampliar i renovar la direcció editorial
Sobre la sostenibilitat del projecte	<ol style="list-style-type: none"> 34. Reforçar el finançament públic actual i ampliar-lo 35. Reforçar el finançament privat: mecenatge i altres sistemes 36. Cercar i proposar altres possibilitats de finançament privat 37. Analitzar possibilitats de micromecenatge 38. Divulgar i oferir el corrector ortogràfic de termes mèdics 39. Dissenyar cursos de formació en terminologia mèdica i de recerca
Altres	<ol style="list-style-type: none"> 40. Revisar els estatuts i consolidar la Societat Catalana del Diccionari Enciclopèdic de Medicina (SOCDEMCAT) 41. Programar noves jornades presencials

^a S'han establert aquestes categories, si bé alguns dels objectius específics podrien compartir-ne més d'una. Per exemple, els cursos de formació poden interpretar-se com una forma de divulgació del DEMCAT, ser considerats projectes de col·laboració i, a més, contribuir a la sostenibilitat econòmica del projecte; les dues primeres categories es refereixen específicament al diccionari (DEMCAT) mentre que la resta van orientades d'una manera més àmplia al projecte DEMCAT.

també del suport d'un necessari canvi generacional»³. És el nostre desig que aconseguim la vostra implicació i suport i que aviat tots puguem gaudir dels nous avenços del projecte DEMCAT per continuar la tasca de fer d'aquest projecte una autèntica eina de manteniment i renovació de la llengua científica en ciències de la salut, amb el suport necessari i suficient per servir d'estímul i de model de posada al dia per a les noves generacions.

Agraïments. Els autors i autores volem agrair especialment la participació a totes les persones assistents a la Jornada de Reflexió Estratègica del passat 18 de juny de 2016 (llista de la Taula 2). També aprofitem l'avinentsa per donar les gràcies a l'Obra Social La Caixa per la cessió gratuïta dels espais del Palau Macaya i a la Fundació Dr. Antoni Esteve per la seva contribució i col·laboració en la preparació i execució de l'esdeveniment. Igualment, expressem el nostre reconeixement a tothom que ens ha ajudat durant aquests inicis del projecte DEMCAT, les persones que s'han implicat en la revisió i actualització terminològica, les que han participat en les sessions d'informació a les diferents societats científiques, als hospitals i altres institucions, així com als membres dels comitès científics. Voldríem insistir en el nostre agraïment a les entitats propietàries del DEM, detallades a l'inici d'aquest article, pel seu suport al projecte DEMCAT. Finalment, i no menys important, volem fer una menció molt especial als Drs. Joaquim Ramis i Màrius Foz per tota la tasca portada a terme fins ara i per haver-nos cedit el relleu, el repte i la responsabilitat d'assumir les regnes en la continuïtat del DEM.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Rodés J. La recerca biomèdica a Catalunya. Monogràfic. Nota d'economia 97-98. 2010, p. 105-14. Consultable a: http://economia.gencat.cat/web/.content/70_economia_catalana/arxius/ne-97-98_c_rodés.pdf. Accés el 26 de setembre de 2016.
2. Observatori del Sistema de Salut de Catalunya. Central de resultats en Recerca en Ciències de la Salut. Dades 2013. Barcelona: Generalitat de Catalunya; 2015. Consultable a: <http://bit.ly/1KFUZqs>. Accés el 26 de setembre de 2016.
3. Ramis J, Foz M, Julià MA. La història del Diccionari Enciclopèdic de Medicina. *Annals de Medicina*. 2012; 95(3):138-44. Consultable a: <http://www.academia.cat/files/499-171-FITXER/dellibre.pdf>. Accés el 26 de setembre de 2016.
4. Ramis O, Viñas O, Vázquez L, Julià MA, Bosch F, Porta M, et al. DEMCAT: un projecte de renovació i continuïtat per al Diccionari enciclopèdic de medicina. *Annals de Medicina*. 2016;99:45-8. Consultable a: http://www.demcat.cat/wp-content/uploads/2016/01/de_llibre.pdf. Accés el 26 de setembre de 2016.
5. Foz M, Ramis J (coord.). Diccionari enciclopèdic de medicina. 2ª ed. Barcelona: Terminologia de Ciències i Tecnologia, CiT. Institut d'Estudis Catalans. Secció de Ciències Biològiques i Secció de Ciències i Tecnologia; 2012. Consultable a: <http://cit.iec.cat/obresx.asp?obra=DEM>. Accés el 19 de setembre de 2016.
6. Diccionari enciclopèdic de medicina. Barcelona: Enciclopèdia Catalana S.A.; 1997-2016. Consultable a: <http://www.medic.cat>. Accés el 26 de setembre de 2016.
7. Societat Catalana del Diccionari Enciclopèdic de Medicina de Catalunya. Acadèmia de Ciències Mèdiques i de la Salut de Catalunya i de Balears. DEMCAT. Barcelona; 2016. Consultable a: <http://www.academia.cat/demcat>. Accés el 26 de setembre de 2016.
8. Fundació Dr. Antoni Esteve. Col·laboració amb el projecte DEMCAT (Diccionari Enciclopèdic de Medicina en CATalà). Barcelona, 17 de maig de 2015: Consultable a: <http://www.esteve.org/ca/projete-demcat>. Accés el 26 de setembre de 2016.
9. TERMCAT. Diccionari Enciclopèdic de Medicina (DEMCAT). Versió de treball. Barcelona, 2016. Consultable a: http://www.termcat.cat/ca/Diccionaris_En_Linia/183. Accés el 26 de setembre de 2016.
10. DEMCAT. Diccionari Enciclopèdic de Medicina. Barcelona, 2016. Consultable a: www.demcat.cat. Accés el 26 de setembre de 2016.
11. Fundació Dr. Antoni Esteve. Primera reunió del projecte DEMCAT sobre l'àrea temàtica de farmacologia. Barcelona, 11 de juliol de 2015. Consultable a: <http://www.esteve.org/ca/demcat-farmacologia>. Accés el 26 de setembre de 2016.
12. Guardiola Buxeda M. Estandarització de les entrades relatives a fàrmacs en el marc del nou diccionari mèdic català. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra. Treball de Fi de Grau en Biologia Humana; 2015. Consultable a: <http://repositori.upf.edu/handle/10230/24653>. Accés el 26 de setembre de 2016.
13. Guardiola M, Bosch F, Julià MA. Estandarització de las entradas relativas a fármacos en el marco del nuevo diccionario médico catalán. 36º Congreso Sociedad Española de Farmacología. València, 16-18 de setembre de 2015 (pòster). Consultable a: <http://www.esteve.org/poster2-sef2015>. Accés el 26 de setembre de 2016.
14. DEMCAT. Consell Científic del DEMCAT, el punt de trobada de totes les societats. Barcelona, 6 de novembre de 2016. Consultable a: <http://www.demcat.cat/general/consell-cientific-del-demcat-el-punt-de-trobada-de-totes-les-societats>. Accés el 26 de setembre de 2016.
15. TERMCAT. Actualització del Diccionari enciclopèdic de medicina (DEMCAT). Barcelona, 3 de febrer de 2016. Consultable a: <http://www.termcat.cat/ca/Actualitat/Noticies/808>. Accés el 26 de setembre de 2016.
16. Julià MA. Coneixeu el nou Diccionari Enciclopèdic de Medicina (DEMCAT)? *Revista del COMB*. 2016; 147(maig):47. Consultable a: <https://www.comb.cat/cat/actualitat/publicacions/sic/revistaCOMB147.pdf>. Accés el 26 de setembre de 2016.
17. DEMCAT. Jornada de reflexió estratègica del DEMCAT. Barcelona, 27 de juny de 2016. Consultable a: <http://www.demcat.cat/noticies/jornada-reflexio-estrategica-demcat>. Accés el 26 de setembre de 2016.
18. TERMCAT, Centre de Terminologia. Diccionari d'immunologia. Barcelona: Masson, Termcat, Centre de Terminologia; 2005. Consultable en format imprès a: http://canalsalut.gencat.cat/web/.content/home_canal_salut/professionals/recursos/altres_recursos_interes/serveis_linguistics/diccionaris_terminologia/diccionaris/diccionari_dimmunologia/documents/dicciimmu.pdf. Consultable en línia a: http://www.termcat.cat/es/Diccionaris_En_Linia/189. Accés el 26 de setembre de 2016.
19. Bosch F, Baños JE, Cobos A. Diccionari de recerca clínica de medicaments. Barcelona: TERMCAT i Fundació Dr. Antoni Esteve; 2014. Consultable en format imprès a: <http://www.esteve.org/diccionari-recerca-clinica>. Consultable en línia a: http://www.termcat.cat/ca/Diccionaris_En_Linia/157. Accés el 26 de setembre de 2016.
20. Sala Pedrós J, Equip DEMCAT. La cirurgia general i el Nou Diccionari Enciclopèdic de Medicina. Llibre Commemoratiu. Inauguració del Curs 2015-2016. Barcelona: Societat Catalana de Cirurgia; 2015. p. 91-106. Consultable a: http://www.demcat.cat/wp-content/uploads/2016/07/nom%C3%A9s-amb-part-de-JS-SCC-LLIBRET-15_16-JS.pdf. Accés el 26 de setembre de 2016.
21. DEMCAT. Pàgina de notícies del lloc web. Barcelona; 2016. Consultable a: <http://www.demcat.cat/noticies>. Accés el 19 de setembre de 2016.
22. TERMCAT. Actualització del *Diccionari enciclopèdic de medicina* en línia. Barcelona, 27 de juliol de 2016. Consultable a: <http://www.termcat.cat/ca/Actualitat/Noticies/876>. Accés el 26 de setembre de 2016.
23. Porta M. Cognitive devices and dictionaries: substance, format and funding. *Int J Epidemiol*. 2015;44:721-3.